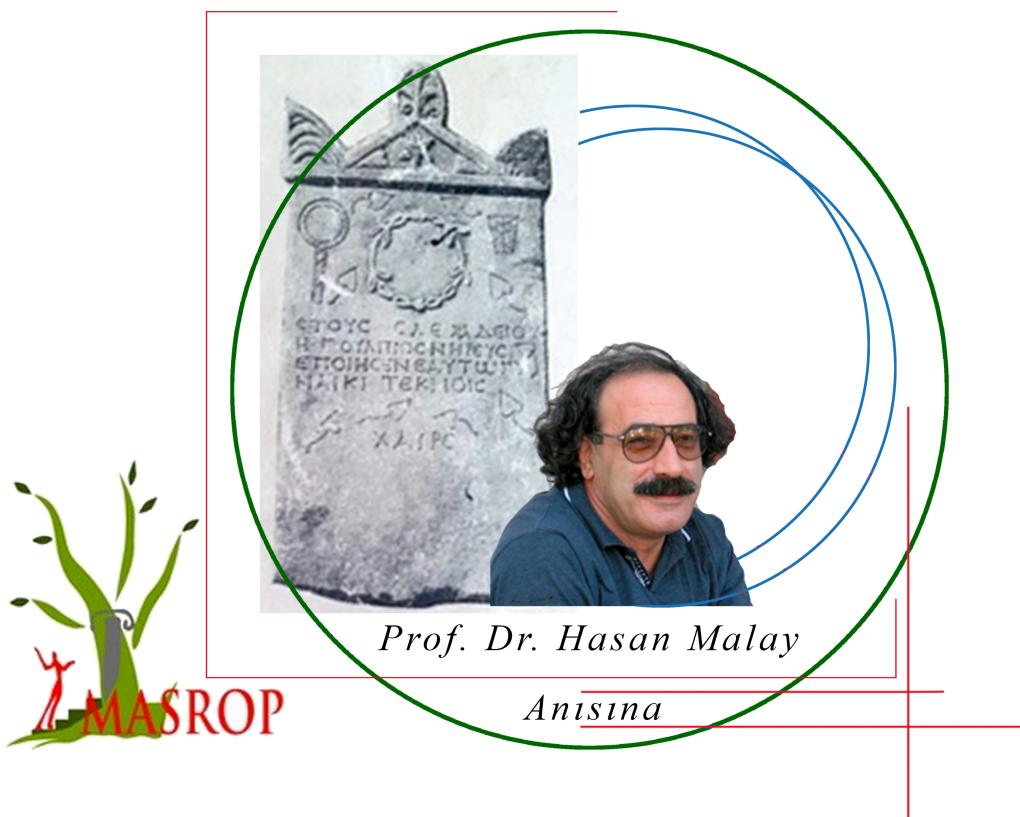

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

MASROP E-Dergi
Cilt 16.1
Nisan 2022

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

MASROP E-Dergi

E-Journal Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians and Conservator-Restorers

MASROP E Dergi Ulusal Hakemli bir elektronik dergidir

MASROP E Dergi is a National Refereed Journal

Türkçe olarak yılda 2 sayı (Nisan ve Kasım) yayınlanır

Published in Turkish annually in two issues (April and November)

Elektronik Site Sorumlusu / Web and Graphic Design

Selçuk Öztürk

E-Dergi Tasarım / E-Journal Design

Öğr. Gör. (MA) Ceren Baykan (TÜ); Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ)

Posta Adresi / Address

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, I.
Bina, Kat 1, oda nu.: 106, Klasik Arkeoloji Laboratuvarı, Güllapoğlu Yerleşkesi
22030, Merkez / Edirne

Telefon / Phone

0-284-235 95 27 Dâhili: 1202

E-posta Adresi / E-mail

masrop.e.dergi@gmail.com

Internet Adresi / Web Address

<http://www.masrop.org>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/masrop>

ISSN: 1307-4008

Ön Kapak Tasarım

Ceren Baykan (TÜ)

Kapak Fotoğrafi

Uzantı: <https://www.arkelojikhaber.com/>

Cilt 16 Sayı 1 NİSAN 2022

Yayımlanan makalelerin yayın hakkı saklıdır. MASROP E-Dergi'de yer alan makaleler (tekil veya toplu şekilde) basılı olarak çoğaltılamaz veya yayımındığı sitelerden indirilerek, ticari veya başka bir amaçla dijital platformlarda paylaşılamaz. **Yayın etiği açısından yazarların (indirdiği pdf dosyayı doğrudan yüklemesi değil)**, personel sayfalarında ve *academia.edu* ve *researchgate.net* gibi açık akademik veri tabanlarında **makalesinin yayındığı sayfanın uzantısını yüklenerek dosya ulaşımı vermesi uygundur**. Bilimsel yaynlarda kaynak gösterilerek alıntı halinde kısmi kullanımlar mümkün olmakla birlikte görsellerinin başka yanında kullanımı makale yazarının, görsel sahibinin özel iznine bağlıdır. Makalelerin yazın ve görsel içeriğinin etik ve yasal sorumluluğu yazar(lar)ına aittir. MASROP E-Dergi makalelerinin görselleri aksi belirtilmemiği ve kaynak gösterilmemiği sürece makalenin yazarına aittir.

© MASROP E-Dergi, 2022

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ) **Editör**

Dr. Ergün Karaca (TÜ) **Yardımcı Editör**

Ceren Baykan (TÜ) **Yayın Editörü**

Uğur Alanyurt (MSGŞÜ) **Yardımcı Yayın Editörü**

Onursal Yayın Kurulu / Honorary Editorial Board

Oktay Ekinci Onursal Başkan / *Honorary Chief Editor (Vefat 2013)*

Prof. Dr. Belkıs Dinçol (İÜ *emekli*)

Prof. Dr. Turan Efe (Şeyh Edebali Ü *emekli*)

Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İÜ *emekli*)

Prof. Dr. Nuran Şahin (Ege Ü *emekli*)

Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (İÜ *emekli*)

Dr. Işık Şahin (TÜ *emekli*)

Dr. Aksel Tibet (İFEA İstanbul / *Vefat 2019*)

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Daniş Baykan (TÜ) - *Antik Çağ Arkeolojisi Alan Editörü*

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü) - *Antropoloji Alan Editörü*

Prof. Dr. Gülgün Yılmaz (TÜ) - *Sanat Tarihi Alan Editörü*

Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü) - *Önasya Arkeolojisi Alan Editörü*

Doç. Dr. Aliye Erol Özdzibay (İÜ) *Nümizmatik Alan Editörü*

Doç. Dr. Emma Louise Baysal (Ankara Ü) - *İngilizce Dil Editörü*

Doç. Dr. Nil Orbeyi (MSGŞÜ) - *Mimarlık Alan Editörü*

Doç. Dr. Hasan Peker (İÜ) - *Hittitoloji Alan Editörü*

Doç. Dr. Fatma Banu Uçar Çakan (İÜ) - *Koruma Onarım Alan Editörü*

Dr. Alper Yener Yavuz (Mehmet Akif Ersoy Ü) - *Paleoantropoloji Alan Editörü*

Dergimiz *Academic Search Complete*, *EBSCO*, *Academic Journal Index*, *WorldCat* ve *ASOS* gibi alan indekslerinde taranan “**Alan İndeksleri Tarfindan Taranan Hakemli Dergi**” konumundadır ve Dergipark (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/masrop>) ve ana siteden (<http://masrop.org/>) eş zamanlı yayımlanmaktadır.

Hakem Danışma Kurulu / Advisory Board

Unvan ve soyadı alfabetik / Title and surname alphabetic

Prof. Dr. Sennur Akansel (TÜ)

Prof. Dr. Daniş Baykan

Prof. Dr. Demet Binan (MSGŞÜ)

Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İÜ)

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü)

Prof. Dr. Timur Gültekin (Ankara Ü)

Prof. Dr. Gül İşin (Akdeniz Ü)

Prof. Dr. Necmi Karul (İÜ)

Prof. Dr. Gülriz Kozbe (Batman Ü)

Prof. Dr. M. Sacit Pekak (Hacettepe Ü)

Prof. Dr. Hamdi Şahin (İÜ)

Prof. Dr. Ahmet Yaras (TÜ)

Doç. Dr. Selim Ferruh Adalı (Ankara Sosyal Bilimler Ü)

Doç. Dr. Çiler Altınbilek Algül (İÜ)

Doç. Dr. Emma Louise Baysal (Ankara Ü)

Doç. Dr. Yener Bektaş (Ahi Evran Ü)

Doç. Dr. Arzu Demirel (Mehmet Akif Ersoy Ü)

Doç. Dr. Emre Erdan (AMÜ)

Doç. Dr. Kenan Eren (MSGŞÜ)

Doç. Dr. Aliye Erol Özdzibay (İÜ)

Doç. Dr. Bülent Genç (Mardin Artuklu Ü)

Doç. Dr. Gökhan Kağnıcı (Katip Çelebi Ü)

Doç. Dr. Semiha Kartal (TÜ)

Doç. Dr. Hüseyin Köker (Süleyman Demirel Ü)

Doç. Dr. Nil Orbeyi (MSGŞÜ)

Doç. Dr. Hüseyin Sami Öztürk (Marmara Ü)

Doç. Dr. Müjde Peker (İÜ)

Doç. Dr. Nazire Papatya Seçkin (MSGŞÜ)

Doç. Dr. Özgür Turak (İÜ)

Doç. Dr. Fatma Banu Uçar Çakan (İÜ)

Doç. Dr. Derya Yalçıklı (Çanakkale 18 Mart Ü)

Doç. Dr. Aslıhan Yurtsever Beyazıt (İÜ)

Dr. Ahmet İhsan Aytek (Mehmet Akif Ersoy Ü)

Dr. Baki Demirtaş (TÜ)

Dr. Burcu Kırmızı (Yıldız Teknik Ü)

Dr. Serdar Mayda (Ege Ü)

Dr. Hüseyin Murat Özgen (MSGŞÜ)

Dr. Veysel Tolun (ÇOMÜ)

Dr. Fuat Yılmaz (TÜ)

Prof. Dr. Serdar Aybek (Celal Bayar Ü)

Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın (İÜ)

Prof. Dr. Özlem Çevik (TÜ)

Prof. Dr. Serra Durugönül (Mersin Ü)

Prof. Dr. Bekir Eskici (Gazi Ü)

Prof. Dr. Gül Gürtekin Demir (Ege Ü)

Prof. Dr. Kaan İren (Muğla Sıtkı Koçman Ü)

Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem (MSGŞÜ)

Prof. Dr. Sevgi Lökçe (Atilim Ü)

Prof. Dr. Gürcan Polat (Ege Ü)

Prof. Dr. Gülsün Umurtak (İÜ)

Prof. Dr. Gülgün Yılmaz (TÜ)

Doç. Dr. N. Çiçek Akçıl Harmankaya (İÜ)

Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü)

Doç. Dr. Adnan Baysal (Ankara Ü)

Doç. Dr. Başak Boz (TÜ)

Doç. Dr. Yeşim Doğan (Ankara Ü)

Doç. Dr. Cevdet Merih Erek (Gazi Ü)

Doç. Dr. Melda Ermiş (İÜ)

Doç. Dr. Lale Doğer (Ege Ü)

Doç. Dr. İlkan Hasdağı (TÜ)

Doç. Dr. Hatice Kalkan (Tekirdağ N. Kemal Ü)

Doç. Dr. Erkan Konyar (İÜ)

Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (Akdeniz Ü)

Doç. Dr. Aşkım Özdzibay (İÜ)

Doç. Dr. Hasan Peker (İÜ)

Doç. Dr. Deniz Sarı (Bilecik Şeyh Edebali Ü)

Doç. Dr. Ayça Tiryaki (İÜ)

Doç. Dr. Murat Türkteki (Şeyh Edebali Ü)

Doç. Dr. Özgür Çomezoğlu Uzbek (İÜ)

Doç. Dr. Nalan Damla Yılmaz Usta (S. Demirel Ü)

Dr. Mustafa Bilgin (Afyon Kocatepe Ü)

Dr. Öznur Gülhan (Ankara Ü)

Dr. Ergün Karaca

Dr. Alptekin Oransay (Anadolu Ü)

Dr. Feyzullah Şahin (İzmir Demokrasi Ü)

Dr. Alper Yener Yavuz (Mehmet Akif Ersoy Ü)

Dr. S. Melike Zeren Hasdağı (TÜ)

Cilt 16 Sayı 1 Nisan 2022 Hakemleri

Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İÜ)

Doç. Dr. Müjde Peker (İÜ)

Dr. Ergün Karaca (TÜ)

Dr. Feyzullah Şahin (İzmir Demokrasi Ü)

Dr. Fuat Yılmaz (TÜ)

Doç. Dr. Aşkım Özdzibay (İÜ)

Doç. Dr. Özgür Turak (İÜ)

Dr. Işık Şahin (TÜ emekli)

Dr. Veysel Tolun (ÇOMÜ)

İçindekiler

MASROP E-Dergi Künye	ii
MASROP E-Dergi Yayın Kurulu / <i>Editorial Board</i>	iii
MASROP E-Dergi Hakem Danışma Kurulu / <i>Advisory Board</i>	iv
İçindekiler	v
Editörden	vi

Araştırma Makalesi

İpek Dağlı The Representation of Versatility: A Possible Role of Aphrodite in Perge <i>Çok yönlülüğün temsili: Perge'de Aphrodite'nin Olası Bir Yönü</i>	1-15
Melih Gül Antik Çağ'da Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri <i>Styli in Antiquity and Examples from the Nif Mountain Excavation</i>	16-28
Ömer Can Yıldırım Mysia'dan Bir Grup Knidos Aphroditesi Tipinde Pişmiş Toprak Heykelcik <i>A Group of Knidian Aphrodit-Type Terracotta Figurines from Mysia</i>	29-41

Kitap / Yayın Tanıtımı

Sevtap Gölgesiz Karaca Kitap Tanımı; <i>Tarih Öncesinden Cumhuriyete EDİRNE Üzerine Araştırmalar</i> , Editör: Ergün Karaca, Trakya Üniversitesi Yayın No: 269, 2021, ön sayfalar+512 sayfa, Karton kapak, ISBN: 978-975-374-313-6	42-45
Nuray Pehlivan Yayın Tanımı; Popüler Arkeoloji E-Dergisi “ArkeoDuvar”	46-47

Haber / Takdim / Duyuru

Fatma Nihal Köseoğlu Haber; İÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 19	48-49
---	-------

Basın Açıklaması; Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi'nin 21.03.2022 tarihli Basın Açıklaması: Darphane-İ Amire Binaları İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni Tamamlar	50-51
--	-------

Basın Açıklaması; Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi'nin 11.04.2022 tarihli Basın Açıklaması: Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Müzelerin Yönetiminin Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına Devredilebilmesine İlişkin Kararname Değişikliği	52-54
---	-------

Duyuru; “Arkeolojide Eski Soru(n)lara Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu”	55
---	----

Editörden

Dergimizin 2022 Nisan sayısını yakın zamanda kaybettigimiz Prof. Dr. Hasan Malay anısına ithaf ediyoruz. Kendisi epografi ve Eskiçağ tarihi verileriyle arkeolojinin sosyal yaşam kısmına büyük katkılarda bulunmuştur. Emekliliği sonrasında kendi adıyla düzenlemiş olduğu internet sayfasında (<https://www.hasanmalay.com/>) Antik Çağ sosyal yaşamına dair birçok konu yer almaktadır.

Dergimizin 2022 Nisan sayısında “The Representation of Versatility: A Possible Role of Aphrodite in Perge (Çok yönlülüğün temsili: Perge’de Aphrodite’nin Olası Bir Yönü)”, “Antik Çağ’dı Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri” ve “Mysia’dan Bir Grup Knidos Aphroditesi Tipinde Pişmiş Toprak Heykelcik” başlıklı araştırma makaleleri; “Tarih Öncesinden Cumhuriyete Edirne Üzerine Araştırmalar” adlı kitap tanıtımı; “Popüler Arkeoloji E-Dergisi ArkeoDuvar” yayın tanıtımı; “İÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 19” başlıklı haber; Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi’nin “Darphane-İ Amire Binaları İstanbul Arkeoloji Müzeleri’ni Tamamlar” ve “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Müzelerin Yönetiminin Milli Saraylar İdaresi Başkanlığına Devredilebilmesine İlişkin Kararname Değişikliği” başlıklı iki basın duyurusu ve “Arkeolojide Eski Soru(n)lara Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu” duyurusu okuyucularımıza sunulmuştur.

Dergimizin kapsamına giren konulardaki kongre, sempozyum, konferans ve çalıştay gibi organizasyonların öncesinde duyuru olarak, gerçekleştirildikten sonra da haber olarak yer verilecektir. Bunun haricinde özellikle dergi kapsamındaki meslek odaları, enstitüler ve kurullar tarafından kültür varlıklarını ve korumaya yönelik basın açıklamalarına da yer verilmesine özen gösterilecektir. 2022 Nisan sayısının işleyişine ve sürecine katkı sağlayan bilim insanlarına teşekkür eder, bilimle zenginleşen yarınlar dilerim.

Edirne, Nisan 2022

Antik Çağ’dı Styloslar ve Nif Dağı Kazısı Örnekleri *Styli in Antiquity and Examples from the Nif Mountain Excavation*

Melih Gül*

Öz

Stylus, sivri ucuyla yazmaya, yassı ucuyla silmeye yarayan yazı aracıdır. Balmumu tabletin üzerini kazımak için kullanılır. Kesin olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemekle birlikte MÖ 3. binyılın sonlarında Mezopotamya'da kullanıldığına dair arkeolojik veri bulunur. MÖ 1. binyıl öncesinde Anadolu'da stylus kullanımını Boğazköy buluntularından bilinmektedir. MÖ 1. binyıldan sonra da Anadolu'da kullanılmaya devam etmiştir. Bu makale kapsamında, Nif Dağı Kazısı'nda 13 adeti Karamattepe'de, 3 adeti Ballicaoluk sektöründe olmak üzere 16 adet stylus incelenecaktır. Buluntular MÖ 6.-1. yüzyıla tarihendirilir. Çalışmada stylusların üretim teknikleri, kontekst verileri, biçimle ilgili veriler ve son olarak kronolojiyle ilgili veriler değerlendirilmiş, böylece stylus buluntuları özelinde elde edilebilecek ilave bilgiler konusunda bir değerlendirme gerçekleştirılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stylus, Stilus, Balmumu Tablet, Demir, Nif Dağı.

Abstract

Styli are tools for writing with a pointed tip and erasing with a flat tip. They are used by into the wax on a wax tablet. Although it is not known exactly when they were first used, there is archaeological data showing that they were in use in Mesopotamia at the end of the 3rd millennium BC. The use of the stylus in Anatolia before the 1st millennium BC is known from the Boğazköy artefacts. The stylus was also used in Anatolia after the 1st millennium BC. Within the scope of this article 16 styli, 13 from Karamattepe and 3 from the Ballicaoluk sector in the Nif Mountain Excavation will be examined. The finds were dated to the 6-1st century BC. In addition, other writing instruments and tools such as calami, papyrus, parchment, wax tablets spatulae, seal boxes and inkwells, which we know were used in ancient times, are also briefly mentioned. The study evaluates the manufacturing techniques of the stylus, the contextual data, the data related to the shape and finally the data related to the chronology, that is, an evaluation was made of what information can be obtained from stylus.

Keywords: Stylus, Stilus, Wax Tablet, Iron, Nif Mountain.

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, E-posta: melihgul@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2826-369X>.

Giriş

Stylus, sivri ucuyla yazmaya, yassı ucuyla silmeye yarayan yazı aracıdır¹. Lewis-Short Latince sözlüğünde söz konusu nesnenin ismi *stilus* olarak geçmektedir (Lewis, Short 1891: 1759). Latincede ayrıca *stylus*², Eski Yunancada *stylos*³ kelimesi kullanılmıştır⁴. Ayrıca İngilizcede üslup, anlatım biçimini anlamına gelen *style* kelimesi Antik Çağ'da kullanılmış kalemler olan styluslardan gelmektedir. Arapçadan Türkçeye geçen kalem kelimesi, Antik Çağ'da mürekkeple yazmakta kullanılan, papirus bitkisinden üretilen *calamustan* gelmektedir. Stylusun Batı Avrupa dillerinde kalem kelimesini karşılar şekilde kullanılmasının⁵ bir sonucu olarak da çivi yazısı üzerine kullanılan kalemlere Avrupalı bazı araştırmacılar *stylus* demektedir⁶. Bu kullanım yanlış olmamakla beraber, Antik Çağ'da *stylus* dendiginde balmumu tablet üzerine kazıyarak yazmaya yarayan, silme ucu bulunan kalemler akla gelmelidir.

Styluslarla ilgili tanımlama hatalarıyla yaynlarda sıkılıkla karşılaşılır. Stylus, basitçe bir çubuk biçimine sahip olduğundan iğnelerle ve yassı uchu silme ucuna sahip olduğu için spatulalarla karıştırılabilir. Bu hatalardan kaçınmanın yolu bir stylus tanımırken, onun kesin olarak yassı silme ucuna ve sivri yazma ucuna sahip olup olmadığına bakmaktır. Ayrıca belli dönemlerde belli biçimlerle daha çok karşılaşılan bir buluntu olduğu için bazı *stylus* tipleri kolaylıkla ayırt edilebilecek niteliklere sahiptir.

Stylus ve balmumu tabletler Antik Çağ'da ve özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde nüfusun önemli bir kısmının ulaşıp kullanabildiği yazı araçlarıdır (Schaltenbrand Obrecht 2012: 24). Ancak özel olarak, ilkokul⁷ seviyesindeki öğrenciler, esnaflar ve askerler bu yazı araçlarını kullanmışlardır⁸. Sebebi, bu nesnelerin hesap yapmak, kısa notlar almak ve gerektiğinde temizleyip tekrar kullanmak gibi işlevlere sahip olmasıdır. Öğrencilerin kullanımı Antik Çağ yazarlarından öğrenilebilir. Quintilianus, Institutio Oratoria adlı eserinde eğitimle ilgili verdiği bilgilerle önemli bir yazardır. Askerlerin kullanımına örnek Vindonissa'daki, askerlerin mektup

¹ Türkçe yayınlar içinde Antik Çağ'da yazı malzemeleriyle ilgili en kapsamlı eser Yıldız'ın çalışmasıdır. Bakınız: Yıldız 2000. Styluslarla ilgili en önemli kaynak da Obrecht'in *Stilus* adlı çalışmasıdır. Bakınız: Schaltenbrand Obrecht 2012. Sadece styluslar değil, Antik Çağ'da kullanılmış birçok yazı malzemesi konusunda en çok veri sağlayan yerleşim Augusta Raurica'dır. Antik Çağ'da yazı malzemeleri konusunda araştırma yapılırken ilk bakılması gereken yer bu yerleşim ve buluntularıdır.

² Örneğin Cicero, *De Oratore* adlı eserinde kelimeyi 'stylus' şeklinde kullanmıştır. Bakınız: Cicero, *De Oratore*, I, 257.

³ *Stylos* kelimesi Yunanca sütn teriminden gelmektedir. Bakınız: Çelgin 2018: 717.

⁴ Makalede, Roma İmparatorluk Dönemi öncesi buluntulardan bahsedilirken *stylos*, Roma İmparatorluk Dönemi buluntularından ya da genel olarak söz konusu buluntudan bahsedilirken *stylus* kelimesi kullanılacaktır. Bu makalede konu edinen buluntular Roma İmparatorluk Dönemi öncesine tarihlendirildiğinden başlık 'styloslar' şeklinde belirlenmiştir. Söz konusu nesne, günümüzde İngilizcede *stylus*, Almancada *stilus*, Fransızcada *stylet* ya da *style*, İtalyancada *stilo* olarak kullanım görmektedir (Schaltenbrand Obrecht 2012: 47).

⁵ Fransızcada dolma kalem kelimesinin karşılığı *stylo*'dur.

⁶ Örneğin Cammarosano kil tablet kalemlerini cuneiform *stylus* yani çivi yazısı stylusları, balmumu için kullanılanları *grooved stylus* yani yivli *stylus* olarak değerlendirir. Öte yandan kil tablet styluslarının kullanımının balmumu tablet styluslarından farklı olduğunu söyleyir. Ayrıca kamiş kalemlere de *reed stylus* yani kamiş *stylus* demektedir. Bakınız: Cammarosano 2014: 53-90. Bu tartışmanın detayları bir sonraki çalışmada gösterilecektir. Buradaki sorun, Batı Avrupa dillerinde stylusun günümüzde de kalem kelimesini karşılıyor olmasına. Nasıl ki Türkçeye kalem kelimesi *calamus* kelimesinden geçtiyse, bazı Batı Avrupa dillerine de kalem kelimesi stylustan geçmiştir (örneğin İngilizcedeki *style* kelimesinin kalem anlamı da vardır). Bu da batılı araştırmacıların dönem ya da işlev fark etmeksizin söz konusu nesneyi *stylus* olarak adlandırılmasına neden olmaktadır. Ancak bir Romalı ya da Yunan'ın bu kelimedenden anladığı, balmumu tablete kazıyarak yazmaya yarayan yazı araçlarıdır.

⁷ İlkokul Yunanca *didaskaleion* ya da *palastrai* olarak adlandırılır. Bakınız: Bilgiç 2014: 325, Dipnot 7.

⁸ Demiriş, okullarda alıştırma yapmak ve hesap yapmak için kullanıldığını belirtir. Bakınız: Demiriş 2002: 9.

olarak kullandığı balmumu tabletlerdir. Styluslar yazmak haricinde ecza ve cerrahide, kozmetikte, boyalar karışımında, seramik şekillendirmeye ve ev işlerinde pratik amaçlarla kullanılmışlardır (Schaltenbrand Obrecht 2012: 79-80). Balmumu tablet spatulaları, balmumunu tek seferde düzleştirmek için kullanılmış bir başka yazı ya da silme aracıdır. Metal ya da kemikten üretilen mühür kutuları, ahşap tabletleri ya da diğer başka yazı malzemelerini mühürleyip onların güvenliğini sağlamak için Antik Çağ’dı kullanılmıştır⁹. Papirüs, parşömen gibi yazı taşıyıcıları, bunların üzerine yazmaya yarayan calamuslar, mürekkebin saklanması için mürekkep hokkaları daha çok edebi, felsefi, bilimsel metinler için tercih edilmiştir. Bunun sebebi bu malzemelerin daha çok yazımı taşımaya imkân sağlamalarıdır. Yine de bu ayrimı kesin olarak yapmak da doğru değildir. İşlevleri farklı da olsa birbirlerinin yerine kullanılması olasıdır. Bu bahsedilen yazı malzemeleri ve diğer bazı bahsedilmeyenler konusunda bilgi edinmek için Fünfschilling’ın çalışmasına bakılabilir (Fünfschilling 2012).

Yunan ankarası ve adalardaki stylosların malzeme ve dağılımlarına bakıldığından Antik Çağ’dı, günümüzde bildiğimiz metal ve kemik styluslara oranla daha çok sayıda ahşap stylus kullanılmış olabilir. Sicilya Gela’daki ahşap bir stylus nadir örneklerden biridir (Schaltenbrand Obrecht 2012: 53, Resim 43). Bazı metal ve kemik styluslara bakılacak olursa¹⁰: Olynthos buluntularının 11 adedi bronz (Robinson 1941: 357-359, Lev. CXIV); Korinthos buluntularının 19 adedi kemik, 7 adedi bronz ve 3 adedi fildiği (Davidson 1952: 185-187, 1348-1376); Delos buluntularının 21 adedi bronz, 20 adedi kemik (Déonna 1938: Lev. LXXX); Lindos’taki iki bulundan biri kemik diğeri bronzdur (Blinkenberg 1931: 150). Isthmia’da 6 adet bronz stylus bulunmuştur. 391 numaralı demir bulutunun stylus olabileceği söylemiştir ancak stylus değildir¹¹ (Raubitschek 1998: 115, Lev. 62, 391). Demir ve bronz stylusların MÖ 6.-1. yüzyılda birbirlerine oranla ne miktarda kullanıldıklarını tespit etmek zordur. Ayrıca bahsedilen buluntuların çoğu Roma İmparatorluk Dönemi ya da sonrasında tarihlendirilir¹². Yukarıda bahsedildiği gibi stylusun çubuk biçimini onu tanımlamayı zorlaştırır ve demirin fazla korozyona uğrayan doğası sebebiyle tanımlamak daha da zorlaşır. Nif Dağı’ndaki buluntuların 14 adedi demir, 2 adedi bronzdur. Roma İmparatorluk Dönemi’ne gelindiğinde ise Anadolu’da bronz stylus çoğunluktadır¹³. Ancak imparatorluğun kuzeybatı bölgelerinde demir styluslar bronzlara oranla daha yaygın olarak üretilmiş ve kullanılmışlardır. En yoğun buluntu grupları günümüz İsviçre sınırları içinde bulunan Augusta Raurica, Aventicum ve Vindonissa garnizonlarındadır. Augusta Raurica’daki 1204 bulutunun %96,8’i yani 1165 tanesi demirdendir (Schaltenbrand Obrecht 2012: 109). Demir bulutunun çoğunlukta olması, o bölgedeki maddi yeterlilikler ve işliklerle ilgili olabilir.

Nif Dağı Kazısı’nda Bulunan Styloslar

Nif Dağı, batısındaki İzmir şehir merkezi, kuzeyindeki Sipylos Dağı ve doğusundaki Tmolos Dağ sırasının (Bozdağlar) arasındadır. İzmir İli Nif Dağı Kazısı, Balıcaoluk, Başpınar,

⁹ Mühür kutuları için bakınız: Furger vd. 2009.

¹⁰ Anadolu’da Roma İmparatorluk Dönemi öncesindeki styloslar konusunda Nif Dağı Kazısı stylusları haricinde veriler yetersiz olduğundan, Yunan ankarasındaki ve adalardaki buluntulardan bahsetme gereği duyulmaktadır. Ayrıca bahsedilen buluntuların bir kısmı Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrasında tarihlendirilir ancak coğrafi olarak konuya ilgili oldukları için bunlardan da bahsedilmiştir.

¹¹ Bulutunun hem ön hem de arka uçları, onun civi olduğunu düşündürmektedir.

¹² Buna rağmen, Korinthos’taki 1348 numaralı dikdörtgen silme uchu bulutu (Davidson 1952: 186, Lev. 83, 1348) dışında, sözü edilen buluntuların hepsi, tip olarak Roma İmparatorluk Dönemi öncesi styluslara benzemektedirler.

¹³ Buluntulardan, Prof. Dr. Daniş Baykan danışmanlığında hazırlanmakta olan yüksek lisans tezimde detaylı olarak bahsedilecektir. Bakınız: M., Gül, *MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu’da Stylus*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Edirne, 2022.

Dağkızılıca ve Karamattepe çalışma alanlarında yürütülmektedir¹⁴. Nif Dağı Kazısı metal buluntu¹⁵ ve arkeometalürji¹⁶ verilerinden en azından Karamattepe'de kapsamlı bir metal üretimi gerçekleştirildiği saptanmıştır¹⁷. Araştırma kapsamındaki styloslar, Nif Dağı'ndaki Karamattepe ve Balıcaoluk'ta bulunmuştur.

Nif Dağı Karamattepe'de 2 adet bronz (**Resim 1. Mb0220, M.13-030**) ve 11 adet demir stylus (**Resim 1. M.13-039, M.06-006, M.06-008, M.09-044, M.09-070, M.12-004, M.18-021, Md0735, Md1156, Md1968, Md1998**) ele geçmiştir. Nif Dağı, Balıcaoluk'ta 3 adet demir stylus bulunmuştur (**Resim 1. M.10-019, Md0795, Md1875**). Karamattepe'de styloslar kazı alanının kuzyeybatı ortalarında ve doğu ortalarında daha yoğun olarak ele geçmiştir (**Resim 2**). Nif Dağı'nda, bugün bilinen toplam 16 adet stylus söz konusudur. Çalışmada, buluntuların sırasıyla üretim teknikleri, kontekst, biçim ve kronolojilarındaki bilgileri aktarılacaktır. Her alt başlıkta ilk olarak stylusların genel özelliklerinden daha sonra da Nif Dağı Kazı buluntularının özelliklerinden bahsedilecektir.

Üretim Teknikleri

Metal stylusların, özellikle döverecek üretilen demir stylusların başka demir nesnelere oranla daha kolay üretilebileceği söylenebilir. Dövme ya da serbest şekillendirme tekniğinde, ilk aşama demir nesneyi istenen kalemler boyutuna getirmektir. Bunun için istenen boyut kadarı, demirin ısıtıldıktan sonra çekiç yardımıyla kesilmesiyle oluşturulur. Böylece dikdörtgen kesitli bir çubuk elde edilir. Daha sonra bu çubuk dövülerek silindir kesitli hale getirilir ve yine dövülerek silme ucu oluşturulur. İkinci aşamada, yapılacaksa süslemelerin oluşturulmasıdır. Bunun için torna, tel testere gibi aletlere ihtiyaç duyulur (Schaltenbrand Obrecht 2012: 241).

¹⁴ Kazı, 2006-2019 yıllarında Prof. Dr. Elif Tül Tulunay başkanlığında yürütülmüştür ve 2020 itibarıyla da Doç. Dr. Müjde Peker başkanlığında yürütülmektedir. 2006-2020 yılları arasındaki Nif Dağı Kazıları için bakınız: Tulunay 2006 189-200; Tulunay 2007 351-362; Tulunay 2008 79-98; Tulunay 2009 411-426; Tulunay 2010 387-408; Tulunay 2012 81-99; Tulunay 2014 32-34; Tulunay ve Türkmen 2011 405-423; Tulunay vd. 2012 147-171; Tulunay vd. 2013 233-252; Tulunay vd. 2014 343-357; Tulunay vd. 2015 695-717; Tulunay vd. 2016 383-406; Tulunay vd. 2017 331-358; Tulunay vd. 2018 301-326; Tulunay vd. 2019 603-626; Tulunay vd. 2020 11-32.

¹⁵ Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Daniş Baykan danışmanlığında 2018 yılından itibaren hazırladığım “MÖ 1. Binden Roma İmparatorluk Dönemi Sonuna Kadar Anadolu’da Stylus” başlıklı yüksek lisans tezi aynı isimli TÜBAP 2020-48 numaralı proje ile desteklenmiştir. Nif Dağı Kazısı Karamattepe metal buluntu ve arkeometalürji çalışmaları Trakya Üniversitesi'nden TÜBAP 2013-71: Anadolu'nun MÖ 1. Bin Metal Kullanım Verilerinin Saptanması ve Korunması; TÜBAP 2015-91: Batı Anadolu ve Trakya Bölgeleri Arkeometalürji ve Arkeometri Araştırması; TÜBAP 2017-84; TÜBAP 2017-124: Nif Dağı Kazısı Metal ve Metal Üretim Verilerinin Belgelenmesi ve Korunması, TÜBAP 2018-101, TÜBAP 2019-146, TÜBAP 2020-47 numaralı TÜBAP projeleriyle desteklenmiştir. Nif Dağı Kazısı İstanbul Üniversitesi'nin İÜBAP- 2021-36883, 29219, 25771, 21767, 54371, 44246, 31514, 24897, 14992, 2016/21841, 51286, 44197, 24952, 24848, 13915, 6841, 3736, 2195, 579, 541/05052006, 394/03062005, 238/29042004 ve 1508/28082000 projelerinden destek sağlamıştır. Nif Dağı Kazısı 2016 yılından bu yana Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın projeleriyle (CK13514-2021) de desteklenmektedir. Ayrıca İzmir Büyük Şehir Belediyesi tarafından 2020 yılından itibaren Nif Dağı Kazısı çalışmalarına maddi destek sağlanmış, özellikle kazı evinde yürütülen 2020 ve 2021 yılı metal buluntu, arkeometri, depo ve laboratuvar çalışmaları bu katkıyla gerçekleştirilmiştir. Nif Dağı Kazısı 2021 Yılı TTK desteğiyle (TP4-536) yeni analizler yapılmıştır.

¹⁶ Nif Dağı Kazısı arkeometalürji çalışmaları kapsamında yukarıda dejindiğim proje imkânları dahilinde Trakya Üniversitesi TÜTAGEM laboratuvarlarında içerik analizleri ve üretim şekil ve aşamalarının tanımlanmasına yönelik yüzey taramaları yapılmaktadır. Bu süreç TTK desteği (TP4-536) ile 2021 yılında da devam ettiirilmiştir.

¹⁷ Baykan 2012a 231-246; Baykan 2013a 191-204; Baykan 2013b 157-165; Baykan 2015 41-48; Baykan 2016a 25-33; Baykan 2016b 21-36; Baykan 2016c 374-382; Baykan 2016d 60-67; Baykan 2017a 105-118; Baykan 2017b 18-40; Baykan 2018 2-3; Baykan 2021a 1-29; Baykan 2021b 51-56.

Bronz stylus üretilirken ise çoğunlukla kalıp kullanılır. Gövdesi birden çok kesitli ya da bezemeli buluntular da kalıpla üretilir (Baykan 2012b: 16).

Nif Dağı Karamattepe’de bulunmuş bir bronz (**Resim 1. M.13-030**) ve bir demir (**Resim 1 M.13-039**) stylos üretim teknikleri bakımından dikkat çekici bir özelliğe sahiptirler. Aynı açmadan (U 30 c) çıkan bu iki stylos biçimsel olarak birbirlerine benzemektedir ve bronz stylosun, demir stylos üretilirken model olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Tulunay vd. 2015: 702). Nif Dağı kazalarında bulunan diğer styloslardan demirden yapılanların yukarıda belirtilen yöntemlerle, bronzdan yapılanların kalıp kullanılarak üretiltiği söylenebilir.

Bir başka konu, balmumu tabletin üretimidir. Nif Dağı, hem ağaç çeşitliliği ve miktarı yönünden zengin, hem de yükseltisi nedeniyle tarımsal üretimdense arıcılık gibi ekonomik etkinliklerin gerçekleştirildiği bir bölgedir. Yani hem tablet için gereken ahşap hem de balmumu için gereken arı bölgede vardır¹⁸. Ayrıca arıcılık faaliyetleri bölgede, günümüzde de sürdürmektedir. Bu iki durum, yazı malzemesi olarak stylos ve balmumu tabletlerin tercih edilmesinde rol oynamış olabilir.

Bazı Buluntu Merkezleri

Nif Dağı Kazı buluntuları haricindeki MÖ 6.-1. yüzyıl styloslarının Anadolu’da coğrafi dağılımına bakılırsa, Tarsus’ta 7 adet (Goldman 1950: 390), Patara’da 2 adet (Şahin 2018: 155), Assos’ta 1 adet (Bakan 2009: Resim 9) ve Dardanos Tümülüsu’nde 1 adet (Sevinç, Treister 2003) stylos görülür¹⁹.

Styluslar yerleşim içinde ve mezarlarda ele geçebilmektedir. Bunun sebebi insanların kalemleri yanlarında taşımaları, çoğu zaman da düşürüp kaybetmeleridir. Obrecht, stylusların düşüp kaybolması hakkında detaylı araştırmalarda bulunmuştur (Schaltenbrand Obrecht 2012: 224). Roma İmparatorluk Dönemi stylusları için geçerli olan bu durumun daha erken örnekler için de benzer olduğu düşünülebilir. Patara ve Assos’taki styloslar mezar buluntusudur. Patara’daki 2 stylos OM43 kodlu mezardan, 2 adet mürekkep hokkasının da olduğu çeşitli buluntularla birlikte bulunmuştur ve önemlidir. Assos’taki stylosun bir çocuğa ait olduğu söylenmektedir. Nif Dağı Kazaları’nda Karamattepe’de bulunan styloslardan biri mezar buluntusudur (Baykan 2015: 43) (**Resim 1. M.10-019**).

Nif Dağı, Karamattepe’de yukarıda bahsedilen iki örneğin dışında aynı açmadan (AB31d) bulunmuş iki stylos daha bilinmektedir. Md 1968 (**Resim 1. Md1968**) ve Md 1998 (**Resim 1. Md1998**) kazı envanter numaralı söz konusu buluntular, ok uçları, cüruflar ve metal nesneler ile birlikte ele geçişlerdir²⁰. Diğerlerine göre daha çok buluntuyla birlikte ele geçmiş Nif Dağı Kazısı bulutusu diğer stylosların kazı envanter numaraları şunlardır²¹: Mb 220 (**Resim 1. Mb0220**), M.09-44 (**Resim 1. M.09-044**), M.12-4 (**Resim 1. M.12-004**), M.18-21 (**Resim 1. M.18-021**). Karamattepe styloslarıyla ilgili bir özellik de bütün buluntuların açmalarında ok

¹⁸ Konu dahilindeki tarihsel aralıktı olmasa da balmumu üretimi ve ticaretiyle ilgili bilgiler içeren bir çalışma olarak Doğer ve Borstalp’ın makalesi gösterilebilir. Bu çalışmada Nif Dağı Kazısı Başpınar Kilisesi’nde ele geçen arı kovanından da bahsedilmiştir. Bakınız: Doğer ve Borstlap 2021: 1348, Resim 9 ve 10.

¹⁹ Demir olan Assos örneği haricindeki bronz bu örnekler sadece yayımlanmış ve tarihendirilmesi yapılanlardır. Bu listeye Türkiye’deki kazılarda bulunmuş ancak tanımlaması ve yayımı henüz yapılmamış pek çok örneğin eklenebileceği düşünülebilir. Anadolu’da Doğu Roma styloslarıyla ilgili bir yayın için Gökalp’ın makalesine bakılabilir. Bakınız: Gökalp 2021: 99-117.

²⁰ Nif Dağı Kazısı, Karamattepe 2019 Yılı Raporları.

²¹ Bu buluntular da ok ucu, sikke, metal nesne, cüruf gibi buluntularla birlikte bulunmuşlardır.

ucu da bulunmuş olmasıdır²². Karamattepe'deki stylosların burada üretilmiş olabileceğine dair yukarıda öneride bulunulmuştur. Ayrıca Karamattepe'de metal nesne üretildiği bilinmektedir. Bu nedenlerle styloslar yerleşimde, üretildiği ve kullanıldığı arkeolojik verilerle desteklenebilen tek yazı malzemesi olma niteliğini taşırlar. Karamattepe stylosları, en azından bazıları, ok ucu üretimi yapılırken, balmumu tablete notlar almak için kullanılmış olabilirler ya da styloslar da ok uçları gibi askeri amaçlarla üretilmiş olabilirler. Çünkü bu durum, Roma İmparatorluk Dönemi'nde askerlerin stylusları özellikle kuzeybatı bölgelerde yoğun şekilde kullanmış olması, arkeolojik verilerle bilinmektedir. Vindonissa Garnizonu bunun için iyi bir örnektir (Schaltenbrand Obrecht 2012).

Bিচিমেল Veriler

MÖ 6.-1. yüzyıl stylosları konusunda bugüne kadar tipolojik bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Styluslar, hem Roma İmparatorluk Dönemi'ni hem de öncesini kapsayan bir tarihsel aralıkta tipolojik olarak değerlendirilirken bakılması gereken temel kısım gövdedir. Ancak MÖ 6.-1. yüzyıl styloslarının gövdeleri, Roma İmparatorluk Dönemi styluslarından farklı olarak her zaman omuzsuz yani tek kesitli ve çoğu zaman da aynı kalınlıktadır. Farklı kalınlıkta olan örnekler ise silme ucundan yazma ucuna doğru incelebilirler. Bu incelme belli belirsizdir. Bu nedenle MÖ 6.-1. yüzyıl metal stylosları için tipoloji oluşturulurken gövdeye göre değerlendirme yapılamaz ve silme kısmına bakmak gereklidir. Silme kısımları iki biçimde olabilir: Biri yamuk (ya da üçgen) biçimli, diğeri uzun ve dar dikdörtgen biçimli olanlardır. İlkinci biçimde gövdeyle tamamen bütünsel silme uçları da dahil edilebilir. Üçgen silme ucuna örnek Philadelphia MS4842 vazosunda (Uzantı 1); dikdörtgen silme ucuna örnekler Duris'in bir vazosunda (Schaltenbrand Obrecht 2012: 34, Resim 22), Duris'in bir başka vazosu olan Berlin F 2285 vazosunda (Uzantı 2) ve Münih 2314 vazosunda görülebilir²³ (Uzantı 3). Nif Dağı buluntularında dikdörtgen silme uchu silme kısmına sahip buluntu yoktur. O nedenle Nif Dağı buluntuları için bu şekilde bir tipoloji gerçekleştirilememektedir²⁴.

Burgu, stylusların gövdesine kullanım kolaylığı sağlamak ya da süslemek amacıyla yapılır. Burgu, tipolojiye etki eden bir gövde özelliği değildir. Çizgisel bezemeyle aynı amaçlı yapıldığı söylenebilir. Nif Dağı'ndaki 2 adet stylosta burgu bulunur (**Resim 1. Md0735, M.10-019**). Diğer iki bezemeli stylos yukarıda bahsedilen bronz ve demir örneklerdir. Bunların da aynı burgu gibi stylusun elden kaymaması için yapılmış süslemeler olduğu düşünülebilir. Karamattepe'deki styluslarla ilgili bazı ayrıntılar şunlardır: Bir örnekte silme işlemini kolaylaştmak amacıyla silme ucu büükümüş olabilir (**Resim 1. M.06-006**). Bir diğer örneğin stylus işlevinin dışında, ikincil bir kullanım için gövdeden büküldüğü söylenebilir (**Resim 1. M.06-008**). Karamattepe'deki bir başka örneğin silme ucu yarımdaire biçimindedir (**Resim 1. M.09-044**). Bu biçimde silmek için kullanışız olduğu görülür. Bu tip buluntular da stylus olarak değerlendirilebilir ancak bunlar kozmetik amaçlı kullanılmış olmalıdır.

Nif Dağı styloslarının benzerleri yukarıda bahsedilen yerleşimlerde bulunur. Olynthos'taki styluslar için tarih verilmemiştir. 1726 ve 1731 numaralı buluntular (Robinson 1941: 358-359) Nif Dağı'ndaki geniş silme uçlulara; 1727 numaralı buluntu (Robinson 1941: 358) dar silme uçlulara benzer. Korinthos'taki metal styluslarda (Davidson 1952: 186) Roma İmparatorluk

²² Nif Dağı Karamattepe'de hemen her açmada ok ucu bulunduğuundan bu veri, anlamlı bir bilgi sağlamaz.

²³ Philadelphia MS4842 vazosu ve Berlin F 2285 vazosu Etruria, Münih 2314 vazosu Attica buluntusudur. Philadelphia vazosunun Attica üretimi olduğu söylemiştir. Bahsedilen iki biçimde aynı dönemde ve Yunan anakarasında kullanıldığı bu vazo resimlerinden yola çıkılarak düşünülebilir.

²⁴ Nif Dağı styloslarıyla ilgili ancak geniş ve yamuk biçiminde silme uçlular, dar ve yamuk biçiminde silme uçlular olarak sınıflandırma yapılabilir. Bu biçimde ayırm kronolojiyle ilişkili olmadığı gibi, anlamlı bir veri de sağlamaz.

Dönemi öncesine tarihlendirilen yoktur. Delos’taki burgulu styloslar (Déonna 1938: Lev. LXXX, 675) Nif Dağı örnekleri ile karşılaştırılabilir. Hem gövdeleri hem de silme uçları Nif Dağı örnekleri ile benzerlik gösterir. Isthmia’da Arkaik Dönem’e tarihlendirilen styloslardan 387 numaralı buluntu (Raubitschek 1998: 115) Nif Dağı’ndaki geniş silme ucu örneklerle benzer. 389 numaralı buluntu (Raubitschek 1998: 115) bahsettiğimiz ikinci biçimde benzemektedir ve Nif Dağı’nda bir örneği bilinmemektedir.

Kronoloji

Roma İmparatorluk Dönemi öncesi stylosların kronolojik gelişimleriyle ilgili birçok sorundan bahsedilebilir. İlk sorun MÖ 1. binyılın başlarına ait stylos bulunuşu bilinmemesidir. Boğazköy'de Geç Tunç Çağrı'na tarihlendirilen styluslar bulunmuştur (Boehmer 1972: 133-134). Homeros ahşap tabletlerden bahseder²⁵. Bu ikisi göz önüne alındığında MÖ 1. binyılın başlarında stylos kullanılmış olması çok olasıdır. Çünkü birdenbire stylos ve balmumu tablet gibi buluntuların kullanımının unutulması akla yatkın değildir. Ancak MÖ 6. yüzyıl ve sonrasında tarihlendirilen Nif Dağı, Karamattepe buluntularına dek stylos bulunuşu henüz bilinmemektedir.

İkinci sorun, MÖ 6.-1. yüzyıl stylosları için bahsedilen iki biçim arasındaki ilişkinin ne olduğunuyla ilgilidir. Boğazköy buluntularından görüleceği üzere yamuk silme ucu Geç Tunç Çağrı’nda görülebilir. Dikdörtgen silme ucunun ise MÖ 3. yüzyıldan önce²⁶ örneği bilinmemektedir. İki biçimin birlikte kullanılıp kullanılmadığı²⁷, hangisinin neye göre tercih edildiği soruları cevaplanabilmiş değildir.

Bir başka sorun malzeme tercihinin kronolojik açıdan geçirdiği değişimlerdir. Yukarıda bahsedildiği gibi bronz ve demir stylosların, hangisinin daha çok kullanıldığı şu anki bilgilerle pek açıklanabilir değildir. Nif Dağı buluntularının çoğunuğu demirdir ve Roma İmparatorluk Dönemi örneği yoktur. Varsayımlar olarak ahşap stylosların daha erken kullanıldığı düşünülebilir²⁸. Kemiklerin de metal örneklerle göre daha kolay üretilmesi nedeniyle erken dönemde kullanılması olasıdır.

Son olarak şu söylenebilir. Yamuk biçiminde silme ucu, Anadolu’da sadece Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde değil, Roma İmparatorluk Dönemi’nde de yaygın olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, bu tipteki örnekler kontekst harici bulunduğuanda kesin tarihlendirmeleri oldukça güçtür.

Sonuç

Nif Dağı Kazı bulunuşu styluslar, tipolojik açıdan önemli farklılıklar göstermemektedir. Karamattepe’de metal nesne üretimi yapıldığı bilindiğinden ve stylusların önemli ticari değerleri olmaması sebepleriyle yerel üretim oldukları düşünülebilir. Yerleşimdeki ekonomik ya da askeri etkinliklerde yazı malzemesi olarak stylos ve balmumu tabletler kullanılmış olmalıdır. Karamattepe MÖ 6. ya da MÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir yerleşim olduğundan

²⁵ ‘Gönderdi onu Lykia’ya, eline uğursuz işaretler verdi, üst iste katlanan bir levhaya yazdı bir sürü ölüm yazıları’ Bakınız: Homeros, *Ilias*, VI. 169.

²⁶ Bunlar Tarsus, Gözlükule buluntularıdır (Goldman 1950: 390, Resim 264, 18 ve 23). Yukarıda bahsedilen Berlin F 2285 vazosu MÖ 5. yüzyıl örneğidir ancak Anadolu bulunuşu değildir.

²⁷ Birlikte kullanılmış olabilecekleri yukarıdaki vazo resimlerinden yola çıkılarak gösterildi. Ancak daha geniş tarihsel aralıklarda ve Anadolu’da durumun ne olduğu bilinmemektedir.

²⁸ Obrecht ahşap stylusların kesin olarak kullanıldığını ve ayrıca metal örneklerle oranla daha ucuz olacağını söylemektedir: Schaltenbrand Obrecht 2012: 219.

(Tulunay 2020: 22) buluntular da bu tarihlere, Balıcaoluk MÖ 4.-1. yüzyıla tarihlendiğinden buluntular da bu döneme tarihlendirilmektedir. Buluntular, Roma İmparatorluk Dönemi ve öncesinde yazı malzemelerinin ekonomik etkinlikte not alma işleviyle kullanılmıştır. Nif Dağı, Karamattepe'deki styloslarının, küçük bir yerleşimde olmaları, eğitim açısından göre MÖ 6. yüzyıl gibi erken bir döneme tarihlendirilmeleri ve kontekst verilerinin de eğitimle ilgili olmaması nedenleriyle, eğitimde değil ya ekonomik etkinliklerde ya da askeri ihtiyaçla kullandıkları düşünülebilir.

Nif Dağı Karamattepe buluntuları, malzemeleri bakımından da önemlidir. Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde, Anadolu'da demir styloslarla ilgili bilgiler Karamattepe ile sınırlıdır. Sadece Anadolu'da değil Yunan anakarası ve adalarda da söz konusu dönemdeki demir styloslar hakkında yeterli veri bulunmaz. Bu bakımından Karamattepe buluntuları MÖ 6.-1. yüzyıldaki demir styloslar konusunda sayısal olarak, bilinen en büyük gruptur.

Kazı bulutusu styluslar ya da daha farklı yazı malzemeleriyle ilgili çalışmalar arattıkça Antik Çağ'da, özellikle de Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde yazı malzemelerinin hem kullanım yerleriyle hem de malzeme ve üretim teknikleriyle ilgili daha çok bilgiye ulaşma ve değerlendirmeye yapma imkânı doğacaktır. Yazı malzemelerinin, günümüzdekine benzer biçimde kısa notlar almak için yaygın olarak kullanılmış kullanılmışlığı sorusu Antik Çağ'da sosyal yaşamda yazının yeriley ilgili henüz aydınlığa kavuşmamış bir noktadır. Balmumu tablet ve styloslar kısa notlar almak için oldukça uygun araç gereçlerdir. Antik teknolojiyle ilgili olarak, metal nesne üretim teknolojileri bağlamında tarihsel olarak styluslar için hangi malzemelerin tercih edildiği sorusu da henüz cevap beklemektedir. Bunun cevabını verebilmek elimizdeki sınırlı örnek ve veriyle kolay değildir. Sorulara cevaplar verebilmek ve bilginin artması için styluslar konusunda detaylı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Resimlerin Listesi²⁹

Resim 1. Mb0220, Bronz, Karamattepe; M.13-030, Bronz, Karamattepe, M.13-039, Demir, Karamattepe; M.06-006, Demir, Karamattepe; M.06-008, Demir, Karamattepe; M.09-044, Demir, Karamattepe; M.09-070, Demir, Karamattepe; M.12-004, Demir, Karamattepe; M.18-021, Demir, Karamattepe; Md0735, Demir, Karamattepe; Md1156, Demir, Karamattepe; Md1968, Demir, Karamattepe; Md1998, Demir, Karamattepe; M.10-019, Demir, Balıcaoluk; Md0795, Demir, Balıcaoluk; Md1875, Demir, Balıcaoluk.

Resim 2. Karamattepe'de bulunmuş stylosların buluntu yerleri.

Kaynaklar

Antik Kaynaklar:

Cicero, De Oratore

Cicero, *Cicero in Twenty-Eight Volumes*, De Oratore, Cev.: E., W., Sutton, Londra, 1967.

Homeros, İlyás

Homeros, *İlyada*, Cev.: A. Erhat, A. Kadir, İstanbul, 2010.

Modern Kaynaklar:

²⁹ Resim listesinde, buluntuların kazı envanter numaraları, malzemeleri ve buluntu yerleri sırasıyla verilmiştir. Buluntu fotoğrafları ve Karamattepe planı Nif Dağı Kazı Arşivinden alınmıştır. Buluntu çizimleri Ceren Baykan tarafından yapılmıştır.

- Bakan 2009: Bakan, C., *Assos Nekropolü S-3 Açması Buluntuları*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2009.
- Baykan 2012a: Baykan D., “Nif (Olympos) Dağı Kazısı Metal Buluntularının Tipolojik ve Analojik Değerlendirmesi”, 27. AST, Ankara, 2012, 231-246.
- Baykan 2012b: Baykan, D., *Allianoi Tip Aletleri / Surgical Instruments From Allanoi*, Studia ad Orientem Antiquum -2 (SOA-2), İstanbul, 2012.
- Baykan 2013a: Baykan, D., “Batı Anadolu’dan Yeni Arkeo-metalürjik Veriler”, 28. AST, Ankara, 2013, 191-204.
- Baykan 2013b: Baykan, D., “MÖ 1 Bin Batı Anadolu Demirciliğine Ait Yeni Veriler”, Ed. Ayter, P., Demirci, Ş., Özer A., M., III. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı: *Türkiye Arkeolojisinde Metal: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*, Ankara, 2013, 157-165.
- Baykan 2015: Baykan, D., “Metal Finds from Nif-Olympos”, Ed. Lafılı, E, Patacı, S., *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, British Archaeological Reports (BAR), International Series 2750, Oxford, 2015, 41-48.
- Baykan 2016a: Baykan, D., “Antik Madencilik Çerçeveşinde Nif Dağı Kazıları”, *Madencilik Türkiye Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi* 9, 2016, 25-33.
- Baykan 2016b: Baykan, D., “MÖ 1. Bin Nif Dağı Metalürji Verileri”, 31. AST, Ankara, 2016, 21-36.
- Baykan 2016c: Baykan, D., “Nif Dağı Kazısı Kuyumculuk Verileri”, *Lidya Altın Ülke: Uluslararası Katılımlı Altın, Gemoloji ve Kuyumculuk Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Manisa, 2016, 374-382.
- Baykan 2016d: Baykan, D., “Antik Madencilik Uygulamaları”, *Madencilik Türkiye Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi* 9, 2016, 60-67.
- Baykan 2017a: Baykan, D., “Karamattepe (Nif Dağı) Verilerinin Anadolu Arkeometalürjisine Katkıları”, 32. AST, Edirne, 2017, 105-118.
- Baykan 2017b: Baykan, D., “Nif Dağı Kazısı Karamattepe ve Balıcaoluk’ta Bulunan Ok Uçları”, *MASROP E-Dergi* 9.12, 2017, 18-40.
- Baykan 2018: Baykan, D., “MÖ 1. Binde Batı Anadolu Madencilik Merkezleri”, 2. *Türkiye Tarihi Madenler Konferansı Bildiri Özeti*, Trabzon, 2018, 2-3.
- Baykan 2021a: Baykan, D., “Nif Dağı Karamattepe İzabe Fırınlarının ve Metal İşliğinin Mekân Analizi”, *İzmir Araştırmaları Dergisi* 13, 2021, 1-29.
- Baykan 2021b: Baykan, D., “Archaic Bronzes from Nif (Olympos) Mountain in Ionia (Western Turkey)”, Ed. Lafılı E., *Greek, Roman and Byzantine Bronzes from Anatolia and Neighbouring Regions*, BAR International Series 3038, Londra, 2021, 51-56.
- Bilgiç 2014: Bilgiç, E., “Epigrafik Veriler Işığında Antikçağ Anadolusu’nda Eğitim”, *Cedrus, Sayı: II*, 2014, 323-338.
- Blinkenberg 1931: Blinkenberg C., *Lindos Fouilles de L’Acropole 1902 – 1914, Les Petits Objets*, Berlin, 1931.

- Boehmer 1972: Boehmer R., M., *Die Kleinfunde von Boğazköy Aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952-1969*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1972.
- Cammarosano 2014: Cammarosano M., “The Cuneiform Stylus”, *Mesopotamia, XLIX*, Torino, 2014, 53-90.
- Çelgin 2018: Çelgin, G., *Eski Yunanca Türkçe Sözlük*, Alfa Sözlük, İstanbul, 2018.
- Davidson 1952: Davidson G., R., *Corinth The Minor Objects Volume XII*, The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1952.
- Demiriş 2002: Demiriş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002.
- Déonna 1938: Déonna W., *Exploration Archéologique de Delos, Faite par l'Ecole Française d'Athènes: Le Mobilier Délien*, Paris, 1938.
- Doğer ve Borstalp 2021: Doğer, L., Borstlap, C., “Kutsal Bal: İkonografisi ile Bizans Sanatında Ari ve Bal”, *Sanat Tarihi Dergisi 30/2*, Ekim, 2021, 1335-1387.
- Furger vd. 2009: Furger, A., R., Wartmann, M., Riha, E., *Die Römischen Siegelkapseln aus Augusta Raurica, Forschungen in August*, Band 44, 2009.
- Fünfschilling 2012: Fünfschilling, S., “Schreibgeräte und Schreibzubehör aus Augusta Raurica.” Augst Kaiseraugst Yıllık Raporları, Sayı: 33, 2012, 163-236.
- Goldman 1950: Goldman H., *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton, New York, 1950.
- Gökalp 2021: Gökalp, Z., D., “Amorium Kazılarında Bulunan Styluslar”, *TÜBA-KED*, 23, 2021, 99-117.
- Lewis ve Short 1891: Lewis, C., T., Short, C., *A New Latin Dictionary*, Oxford, 1891.
- Raubitschek 1998: Raubitschek, I., K., *Isthmia The Metal Objects (1952 - 1989)*, The American School of Classical Studies at Athens Princeton, New Jersey, 1998.
- Robinson 1941: Robinson D., M., *Excavations at Olynthus Part X: Metal and Minor Miscellaneous Finds, an Original Contribution to Greek Life*, Baltimore, 1941.
- Schaltenbrand Obrecht 2012 Schaltenbrand Obrecht V., Stilus, Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten, Textband, *Forschungen in August 45/I*, Augusta Raurica, 2012.
- Sevinç ve Treister 2003: Sevinç, N., Treister M., “Metalwork from the Dardanos Tumulus”, *Studia Troica, 13*, 2003, 215-260.
- Şahin 2018: Şahin, F., *Patara V. 2 Patara Metal Buluntuları*, İstanbul, 2018.
- Tulunay 2006 : Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2004 yılı Yüzey Araştırması”, *23. AST*, Cilt 2, Ankara, 2006, 189-200.
- Tulunay 2007: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2005 Yılı Yüzey Araştırması”, *24. AST*, Ankara, 2007, 351-362.
- Tulunay 2008: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2006 Yılı Kazıları”, *29. KST*, Cilt 3, Ankara, 2008, 79-98.

- Tulunay 2009: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2007 Yılı Kazıları”, *30. KST*, Cilt 3, Ankara, 2009, 411-426.
- Tulunay 2010: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2008 Yılı Kazıları”, *31. KST*, Cilt 2, Ankara, 2010, 387-408.
- Tulunay 2012: Tulunay, E. T., “Smyrna (İzmir) Yakınlarında Birçok Kültürü Barındıran Dağ: Nif (Olympos)”, *Colloquium Anatolicum XI*, 2012, 81-99.
- Tulunay 2014: Tulunay, E. T., “Nif (Olympos) Dağı Kazısı-2013”, *Türk Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Haberler* 37, 2014, 32-34.
- Tulunay ve Türkmen 2011: Tulunay, E. T., ve Türkmen M., “Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2009 Yılı Kazıları”, *32. KST*, Cilt 3, Ankara, 2011, 405-423.
- Tulunay vd. 2012: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Peker, M., Lenger, D. S., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2010 Yılı Kazısı”, *33. KST*, Cilt 3, Ankara, 2012, 147-171.
- Tulunay vd. 2013: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Peker, M., Lenger, D. S., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2011 Yılı Kazısı”, *34. KST*, Cilt 2, 2013, 233-252.
- Tulunay vd. 2014: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Peker, M., Lenger, D. S., Baykan, D., Mergen, M. E., Özgümüş, Ü., Yalçın, A., B., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2012 Yılı Kazısı”, *35. KST*, Cilt 2, Muğla, 2014, 343-357.
- Tulunay vd. 2015: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Baykan, D., Erdul-Mergen, M., Baykan C., vd. “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2013 Yılı Kazısı”, *36. KST*, Cilt 3, Ankara, 2015, 695-717.
- Tulunay vd. 2016: Tulunay, E. T., Özgümüş, Ü., Büyüksaraç, A., Baykan, D., Şahin, H., Peker, M., Lenger, D. S., Bektaş, Ö., Gün, S., Baykan, C., Dağlı-Dinçer, İ., Yavuz, A., Bilgin, M., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2014 Yılı Kazısı”, *37. KST*, Cilt 2, Ankara, 2016, 383-406.
- Tulunay vd. 2017: Tulunay, E. T., Bilgin, M., Lenger, D. S., Baykan, D., Özgümüş, Ü., Baykan, C., Peker, M., Gün S., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2015 Yılı Kazısı”, *38. KST*, Cilt 2, Edirne, 2017, 331-358.
- Tulunay vd. 2018: Tulunay, E. T., Sevim Erol, A., Baykan, D., Lenger, D. S., Doğer, L., Peker, M., Gün, S., Baykan, C., Bilgin, M., Dağlı-Dinçer, İ., Yavuz A., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2016 Yılı Kazısı”, *39. KST*, Cilt 3, Bursa, 2018, 301-326.
- Tulunay vd. 2019: Tulunay, E. T., Peker, M., Baykan, D., Lenger, D. S., Bilgin, M., Baykan C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2017 Yılı Kazısı”, *40. KST*, Cilt 1, Çanakkale, 2019, 603-626.
- Tulunay vd. 2020: Tulunay, E. T., Peker, M., Baykan, D., Lenger, D. S., Bilgin, M., Baykan, C., “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2018 Yılı Kazısı”, *41. KST*, Diyarbakır, 2020, 11-32.
- Yıldız 2000: Yıldız, N., *Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu*, Ankara, 2000.

Elektronik Kaynaklar

Uzantı 1: Penn Museum Collections, Object MS4842, Çevrim içi/URL:

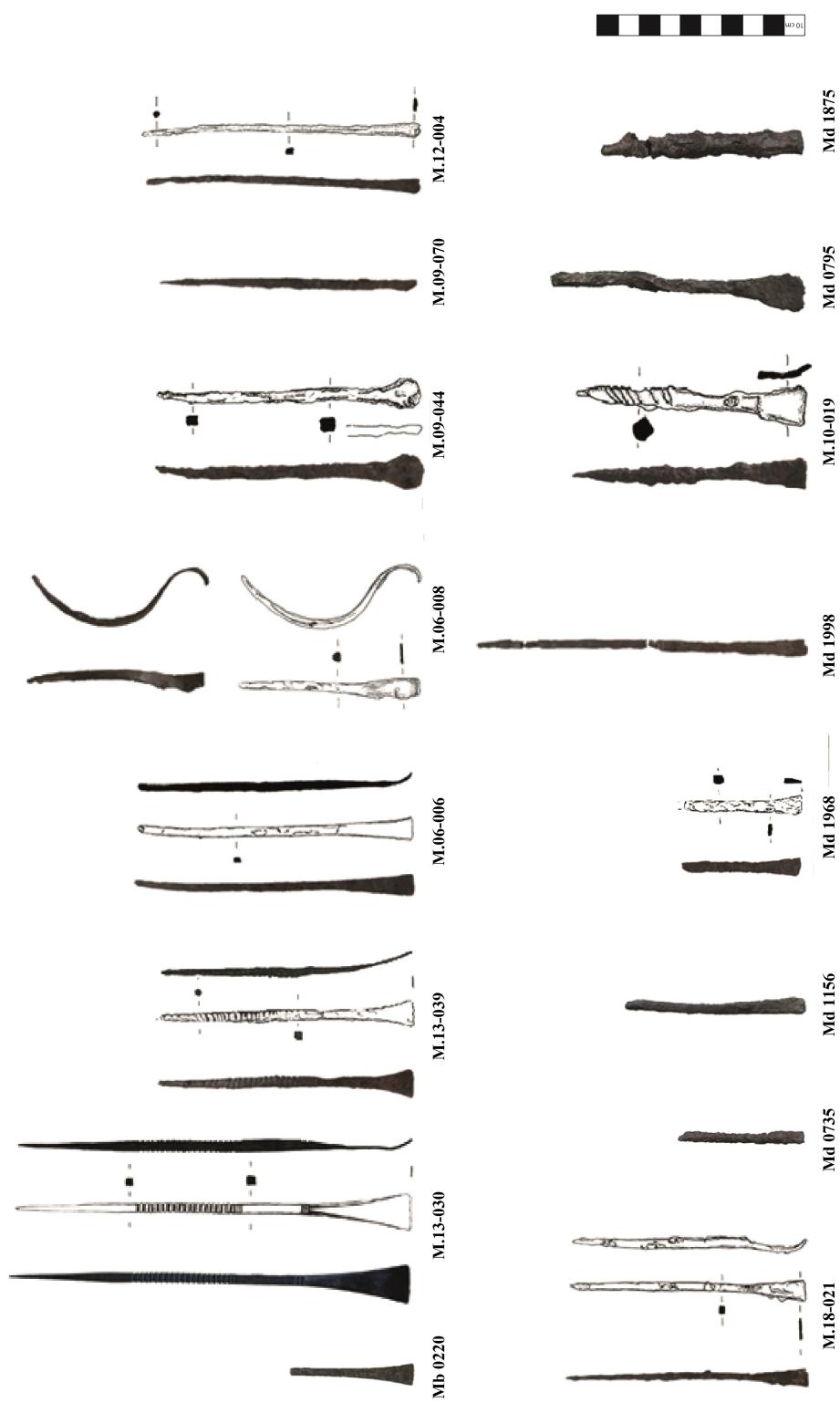
<https://www.penn.museum/collections/object/283463>, 24.04.2022

Uzantı 2: Berlin, Antikenmuseen Collections, Berlin F 2285, Çevrim içi/URL:

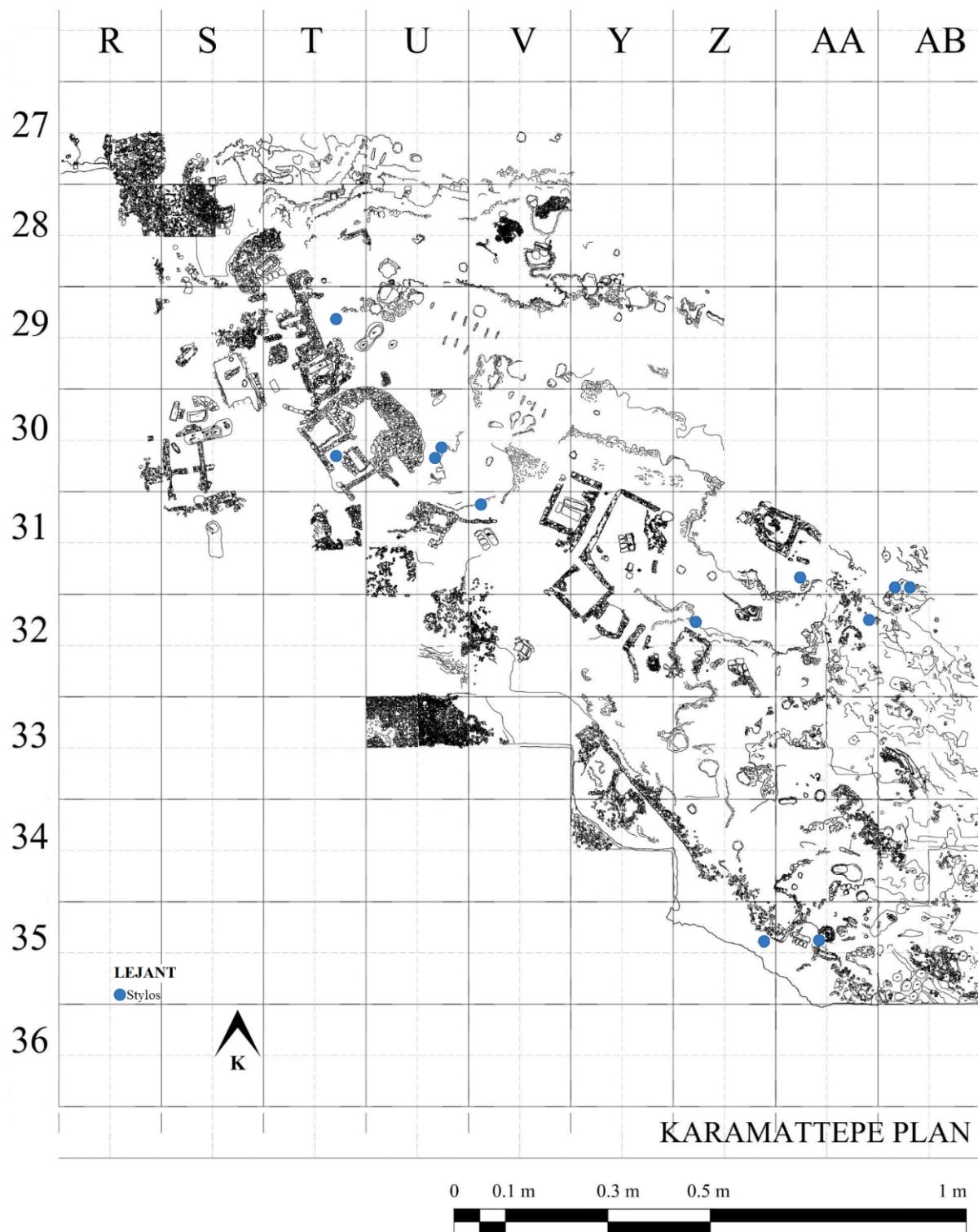
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus:image:1992.07.0232>, 24.04.2022

Uzantı 3: Staatliche Antikensammlungen Collections, Munich 2314, Çevrim içi/URL:

<https://www.theoi.com/Gallery/K8.4.html>, 24.04.2022

Resim 1. Mb0220, Bronz, Karamattepe; M.13-030, Bronz, Karamattepe, M.13-039, Demir, Karamattepe; M.06-006, Demir, Karamattepe; M.06-008, Demir, Karamattepe; M.09-044, Demir, Karamattepe; M.09-070, Demir, Karamattepe; M.12-004, Demir, Karamattepe; M.13-039, Demir, Karamattepe; Md0735, Demir, Karamattepe; Md1156, Demir, Karamattepe; Md1968, Demir, Karamattepe; Md1998, Demir, Karamattepe; M.10-019, Demir, Balıcaoluk; Md0795, Demir, Balıcaoluk; Md1875, Demir, Balıcaoluk.
Çizimler: Ceren Baykan

Resim 2. Karamattepe'de bulunmuş stylosların buluntu yerleri.